

in iederen vorm te maken. Ze heeft de misdaad, het delict, te bestraffen".

"Wat de inhoud is van deze uiterlijke rechtvaardigheid en zedelijkheid van dit „ethisch minimum" enz., is niet in een algemeene formule te zeggen. Dat hangt geheel af van de vraag, in hoeverre het Evangelie en de Wet Gods beslag op het geweten van een volk gelegd hebben".

"De vulling van het ethische minimum, dat door de Overheid moet worden gehandhaafd, is daarom binnen de wereldgeschiedenis nooit in abstracte termen voor alle tijden te omschrijven. Waar precies de grenzen liggen tusschen zonde (waarvoor de enkeling zich alleen persoonlijk heeft te verantwoorden tegenover God) en de misdaad (die ook door de Overheid moet worden bestraft), is nooit in abstracte termen te zeggen. „Vaste grenzen kunnen door niemand in het afgetrokken worden aangegeven, wij ze wisselen met volk en met eeuw en alleen door het getuigenis der volksconscientie eenigermate in hun richting worden bepaald" (Bavinck, Dogm. IV, 4e dr., pag. 421)".

Uit deze letterlijk geciteerde zinnen treedt wel duidelijk als opvatting van den schrijver naar voren:

1. dat Rom. 13 de Overheidstaak begrenst tot het bestraffen van het delict;

2. dat art. 36 N.G.B. ook zoo is op te vatten;

3. dat onder misdaad, delict, valt te rekenen, alles wat beneden de maat van het ethische minimum valt.

Het spreekt vanzelf, dat de Overheid dan wel uiterst goed moet weten, wat op een bepaalden tijd voor een bepaald, onder haar bestuur staand volk, als het ethische minimum mag gelden, anders zou zij, bij haar delict-bestraffing, de grenzen van haar „zeer beperkt" terrein licht overschrijden en aldus „de ordinantie Gods wederstaan".

Welnu, dat ethische minimum wordt geheel bepaald door de volksconscientie!

Boekbespreking

A. G. Barkey Wolf, De Evangelisten en hun geschriften. Kampen, J. H. Kok N.V.

Hier zijn vijf lezingen gebundeld, gehouden voor een Volksuniversiteit, zooals zoo'n instituut zich laat noemen (mundus vult decipi). Hoorders waren kerkelijk niet geïnteresseerd, maar geestelijk wel belangstellend. Creaturen dus van schrijvers verbeelding, zij of hun qualificatie. Hoe het zij, schrijver nam zich een kans om hun gereformeerde schatten voor te leggen, maar hij gebruikte ze niet altijd. Men krijgt den indruk, dat hij 't ook niet altijd kon. Als we b.v. lezen, dat schrijver ondanks alles wat over die aangelegenheid geschreven is in de laatste jaren, nog de kapitale vergissing begaat, van de „a v o l g i n g" van Christus te maken een „i m i t a t i e" van Christus — dan ziet men weer ineens, dat hij eerder flaneert onder mystieke roomschen e.d. dan wandelt onder gereformeerden. En verzuimt den bijbel te lezen in zijn eigen taal. Dat tusschen Christus (Middelaar) en de geloovigen (verlosten) p a r a l l e l e n moeten zijn (in hun wandel) wordt beweerd op een manier, die aan alle grammatica's van het nieuwtestamentisch Grieksch evenzeer voorbijgaat als aan de gereformeerde dogmatiek.

Natuurlijk komen er in het boekje ook wel nuttige opmerkingen voor. Maar het geheel is onbevredigend door een pijnlijke onbekendheid met de gereformeerde theologie. Hoe het mogelijk is? Dat begrijp ik ook niet. De man heeft blijkbaar om concilies en synodes zich niet meer bekommerd dan bij examens en één keer om een conspiratorenclub (samen geboden?) te helpen met een telegrammetje.

K. S.

M. de Lange-Fraamsma; Ankie. Uitg. J. H. Kok, N.V., Kampen.

De uitgever noemt het een jonge dames-roman en omzelt hiermee keurig een leeftijds-aanduiding. Me dunkt, de jonge dames moeten niet te oud zijn, om dit boek te waardeeren. Veel gebeurt er niet in en diepzinnig is het allerminst. Meisjesboeken zijn soms erg verschillend: of het zijn „grappige" kostschool-verhalen of erg diepzinnige probleemromans. Ankie maakt hierop wel een gunstige uitzondering. Het vertelt tamelijk vlug de liefde van een jong huishoud-school-leeraresje. Het gaat aanvankelijk alles voor den wind, dan komt er booze jalousie in 't spel, een reisje door Zwitserland met heel weinig natuurbeschrijving, doch met veel innerlijke spanning bij Ankie. Alles loopt heel goed af, daar allen trouwen.

De schrijfster zal ook nog wel jong zijn, althans in haar auteurschap. Boeiend weet zij nog niet te schrijven, geestig is het boek niet, maar het verveelt ook niet. Ik zou de jonge dames voor wie het geschreven is, niet meer dan zestien lenten willen geven.

H. S.

Dr. A. van Selms, II Kronieken. Tekst en Uitleg. J. B. Wolters, Groningen.

Voorzien van twee schetskaartjes wordt in dit wederom handig deeltje van de reeks „Tekst en Uitleg" (216 blz.) vertaling, en korte kommentaar op II Kron. gegeven door den theoloog uit Pretoria, hoofd van het departement van Semietische talen der universi-

Daar blijft de H.S. ten eenenmale buiten!

„Dat „ethische minimum" toch (zie o.a. Geesink's „Ethiek") is niets anders dan een „uiterste van eischen", waaraan ook de blindste heiden mede-getuigenis kan geven, op grond van een „algemeen, menselijk, zedelijk bewustzijn", dat dan tot de natuur van den mensch zou behooren.

De heidensche griekse filosofie, en later de ro-meinsche, opereerde reeds met een aan de „natuurlijke rede" ontsproten recht, dat derhalve altijd en overal geëerbiedigd behoorde te worden. Later vinden we dat bij de middeleeuwsche roomsche natuurrechts-leeraars in gewijzigden vorm terug en het drong ook (niet wezenlijk gewijzigd) de Gereformeerde theologie binnen, iets, dat, naar Prof. Geesink ten overvloede verklaart, „samenhangt met de specifiek Gereformeerde leer van de „gratia communis".

Van dat algemeen, menselijk, zedelijk bewustzijn werd en wordt nogal veel verwacht. In „Kracht en doel der Politiek", pag. 19 e.v. vindt men een leersaam overzicht van hetgeen Prof. Diepenhorst er zooal uit afleidt. In de studie van Dr. Verkuyl is de volksconscientie het fundament, waarop tenslotte heel het staatsgebouw komt te rusten.

De Overheid heeft van het volksgeweten af te lezen, welke rechtsregels zij in haar wetboeken mag opschrijven.

In een volgend artikel zal ik dit nader illustreeren.

Dit is wel de Overheid als dienaar van het volk in haar ellendigsten vorm. Deze Overheid hinkt achter de volksconscientie aan en als zij zelf Gods geboden kent en er zich naar wil richten (zooals een Christelijke Overheid over een heidensch volk gesteld kan zijn) moet zij haar eigen geweten toesnoeren om het volksgeweten niet te kwetsen.

G. GOOSSENS.

teit aldaar. Men weet onder ons wel, wat in het algemeen van „Tekst en Uitleg" te zeggen valt. Het geheel is beheerscht door een opvatting van bijbel en bijbelinspiratie, welke vreemd is aan de gereformeerde confessie. Aanvankelijk bleek dat niet aan ieder; maar het wordt al duidelijker. De bijbelcritiek neemt hier open en bloot het woord, b.v. bl. 67. Wij kunnen daarnaast erkennen, dat de schrijver op de hoogte is van het nieuwste onderzoek, duidelijk is en kort. Theologen, die zelf tegen zijn vóór-onderstellingen gewapend zijn, kunnen van „Tekst en Uitleg" ook hier een dankbaar gebruik maken voor historisch onderzoek (voorzover niet vertroebeld door schrijvers vóór-onderstellingen) en archeologisch en exegetisch materiaal. Wie niet het antwoord der gereformeerde theologie op de bijbelcritiek kent, die zou zich hier vaak weerloos vinden.

K. S.

GRONINGER Brieven

Amice frater.

Het was de dertigste Juli van dit jaar, dat, wie gewend werd te letten op de teekenen der tijden, er aan herinnerd werd, dat de geweldige Duitse staatsman Bismarck, die den grooten Duitschen eenheidsstaat, het machtige keizerrijk bouwde, door den dood werd weggenomen en gesteld voor den rechterstoel van den Koning der koningen.

Het was het succes, hetwelk dezen staatsman, den man van „Blut und Eisen" op zijn loopbaan vergezelde, dat de volkeren van Europa verblindde en zelfs belijders van den Christus verhinderde een goed schriftuurlijk oordeel te vellen.

Daar was toen één man, die den moed had de be-teekenis van Bismarcks werk te doen zien in het licht van Gods Woord; die dat werk reeds in 1867 en sterker nog in 1870 scherp veroordeelde en tot de machtige staatslieden van dien tijd, tot Gladstone zoowel als tot Bismarck, zijn ernstig vermaan richtte.

Zelfs in ons land vond hij weinig gehoor. Zelfs dr. Kuyper kon zijn vonnis niet ten volle onderschrijven.

Beets zong van Bismarck: „want de Aadlaar, die nu zweven mag op zijn verbrede vierken, houdt alle volken in ontzag, met dien gedachten vleugelslag, waarin hem God blijft sterken".

Groen antwoordde op zijn gewone puntige wijze met te herinneren aan Bilderdijs loflied op Napoleon. „Het kan verkeeren", dat is de les, zoo schreef Groen, waarop door iederen zegevierenden adelaar, indien hij verstandig is, gelet wordt.

Het is waar — Bismarck heeft in zijn laatste levens-jaren voor de vrucht van zijn arbeid gebreefd, maar niet omdat het beginsel door hem als tegen het Woord Gods ingaand werd gezien, maar omdat hij Wilhelm II en zijn raadsliden niet vertrouwde.

En thans?

Groen toonde met de hand op het Woord Gods aan, dat Bismarcks politiek, nationaal en internationaal, een anti-christelijk karakter droeg. Daar waren Duitse mannen, die hem daarin gelijk gaven; als von Gerlach. Von Stahl, de groote leider der christelijke politieke partij in Duitschland, was reeds heengegaan. Toen in Italië Cavour zijn goddelooze politiek, die daar de eenheid brengen mocht, doorzette, hadden de con-

servatieven in Duitschland het kwaad nog kwaad durven te noemen. Maar toen Bismarck diezelfde politiek van het nationalisme, die ook de kracht van den tweeden Napoleon was, gewetenloos doorzette, zwenkten de Duitse christelijke politici en juichten zij Bismarck toe.

En toen Groen wees op het anti-christelijk karakter van Bismarcks daden, zijn aanval op Denemarken, zijn overrompeling van Hannover, zijn strijd tegen Oostenrijk, zijn bond met het Italië van Cavour, zijn samenspreking met den revolutionair op den Franschen troon, steeg in de Duitse christelijke pers een kreet van verontwaardiging op. Zelfs een dr. Fabri koos de zijde van Bismarck. Echt naar Lutherschen trant.

Als ooit gebleken is, hoe Luthers dwaling het Duitse volk op een verkeerd politiek spoor bracht, dan was het toen.

Fabri schreef toch: „wat moeten wij onder een Evangelische politiek verstaan? Wij spreken van een Evangelische kerk en bedoelen daarmee de kerk, die de norm voor haar leven aan het Evangelie ontleent. Maar kan men dat ook van de politiek zeggen?"

Zeker niet. Want de politiek heeft haar principe, de norm voor haar leven in het belang van den staat, het volk, de Pruisische politiek. Staat en volk hebben hun sfeer in het gebied van het natuurlijke en tijdelijke leven en zijn daardoor als van zelf genormeerd. Daarom is er een Russische, een Oostenrijksche en een Pruisische politiek. Onze politiek doet ons niet blozen.

Zij is eerlijk, open, mannelijk en in haar sfeer zedelijk, maar Evangelisch? Neen, deze beide begrippen staan los naast elkander".

Zuiver Luthersch. Hetzelfde verschijnsel hebben we gezien, toen Hitler de Bismarckiaansche politiek in al haar consequenties doorvoerde en de Luthersche kerken geen enkelen keer daartegen in verzet kwamen.

Zij waren van oordeel, dat de kerk zich niet moet bemoeien met de dingen van den dag, zooals ook den antirevolutionairen jongeren van onzen dag werd voorgehouden.

Het behoeft ons niet te verwonderen, dat de Duitse kerkelijke pers Groens vonnis niet kon aanvaarden. Zij noemde het een schande, dat Groen Pruisen den antichrist schold, wat hij zeker niet had gedaan.

Groen schreef toen zijn twee bekende brochures: „La Prusse et les Pays Bas", Pruisen en Nederland. Aan mijn vrienden van Berlijn. Daarna „L'Empire Prussien et l'Apocalypse", Het keizerrijk Pruisen en de Apocalypse; dat was in 1867.

Toen Pruisen Frankrijk aanviel zette Groen zijn profetisch getuigen voort in zijn „Nederlandsche gedachten".

Just nu, nu Gods oordeel over de vorstenhuizen van Duitschland en van Italië kwam, wij de consequenties van Bismarcks politiek aan den lijve hebben gevoeld, en het groote Duitse rijk zoo diep werd getroffen, juist tengevolge van het voortgaan in Bismarcks lijn, nu is het ook voor ons zoo leerzaam Groens profetie te bestudeeren.

Wat waren de beginselen, van welke Bismarck uitging?

Groen citeert zijn eigen woorden: het ging bij dezen strijd om het bestaan van Pruisen, om de heiligste belangen van Pruisen, en d a n k e n i k g e e n r e c h t. Zoo sprak hij in 1866.

En voorts: als het om het bestaan van Pruisen gaat, verbind ik mij zelfs met de revolutie en waar ik maar hulp kan vinden.

Het was geheel en al de revolutionaire politiek van het nationalisme. Het vaderland, zei Groen, is een afgod geworden.

Nationalisme en patriottisme.

De Fransche revolutie kende geen andere beginselen. De natie was de afgod, waarvoor men boog. En wat een natie is, dat bepaalde de begeerte. Heel de revolutie van 1848 werd er door geleid, heel Europa door.

En nu was het Hitler, die deze revolutie doorvoerde, en is het thans Rusland, dat dezen regel voor de natie en voor de wereld volgt. Er is geen recht meer. Geen onderwerping aan het gebod Gods. Wat voordelig schijnt wordt toegepast, hoe gruwelijk het ook is. Al worden miljoenen mensen er aan opgeofferd, het doel heiligt de middelen.

Wat geeft een man als ik, dus zei Napoleon I tot Metternich, om een miljoen mensen, opgeofferd aan den krijg. Dat wil zeggen aan zijn eereucht.

Maar was het bij Bismarck in zijn oorlogen met Oostenrijk, het broedervolk, en Frankrijk wel anders?

Zeker, toen hij zijn doel had bereikt, was hij tevreden. Maar de man, die deze politiek met nog vreeslijker consequentie doorzette, Hitler, ging weer als de eerste Napoleon streven naar de wereldmacht. En de communistische heerscher desgelijks.

En wij zien nu welke vreeselijke vrucht dit verlaten van de Schriftuurlijke norm voor de politiek voor gansch de wereld heeft.

Pruisen werd door Groen zeker nog niet de anti-christ genoemd.

Maar hij zag wel in den voortgang der revolutie dien antichrist naderen. En wij zien het duidelijker nog.

Ik sprak in een vorigen brief over den terugval tot den heidenschen staat, die ook een afgod was.

Wat wij thans voor ons zien is uiteraard erger.

De we-
wapen va-
komst va-
wereldma-
sterkere
„adelaar"
en breed-
opnieuw

Daarom
Johannes
dalgene,
Zijn ker-
dat de
plaats in
te heel d
koningen

Het va-
Ja, de o

Keizer
kerk ach-
vertrokke
zeggen:
vader in
ben man

Von B
hofpredik
er niet
Christent
ondermij
wachting
des keize

pend tot

borrel, w

den keize

Van de

stijg over

Tsaar, ge

Dat wa

knechten

veel erge

Uit Me

tot zijn b

de voet v

Stalin een

niet te m

Zoo is

plaats de

eischen, i

die volge

in de dag

eere opdi

ste slaver

kunnen z

Het is

onze dag

gaan bui

stijg voor

Groen:

zien, was

leiden.

En dan

staatsma

politiek v

wees. W

ons meng

pa en ha

Zoo w

van een

Politiek

tische cri

Zij hoo

vaardige

Groen:

Met ha

Dr Nauta:

Kuyper

komen er

het.

De K. I

N.-Hollan

Voor e

regering

slagen.

ontkend,

nog was

niet mo

voor mi

Doleanti

vooraan.

Prof.,

dat de l